

Role a zavádění podnikatelské výchovy v ČR

Ing. Václav Hofman, 2012
Vysoká škola ekonomická v Praze,
Fakulta financí a účetnictví,
Katedra didaktiky ekonomických předmětů

Didaktika a podnikavost

- * Individuální podnikání občanů
- * Ekonomický význam podnikání
- * Hospodářská pedagogika
- * Integrovaný ekonomický předmět

Podnikavost, kompetence

- * Pojem podnikavosti
- * Hodinová dotace / Člověk a svět práce
- * Profesní poradenství
- * Klíčové kompetence
- * Průřezová témata
- * Účel výchovy k podnikavosti

Výchova k podnikavosti

- * Na ZŠ / nižším stupni gymnázia
- * Fiktivní firmy na SŠ
- * Zahraniční zkušenosti
- * Lisabonská strategie
- * Evropský pakt mládeže 2005

Komplexní didaktický výzkum

- * EU x USA
- * Nedostatek profesorů
- * Kompetence pedagogů
- * Výzkumný záměr: obchodní akademie

Hlavní nadpis článku

Implementace podnikatelské výchovy v ČR

Hlavní nadpis článku anglicky (u anglicky psaných článků česky)

Implementing Entrepreneurship Education in the CR

Autor

Ing. Václav Hofman

Pracoviště autora česky

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví,
Katedra didaktiky ekonomických předmětů

Pracoviště autora anglicky

University of Economics Prague, Faculty of Finance and Accounting,
Department of Economic Education

Resumé v jazyce článku

Příspěvek pojednává o vhodné cestě k zavedení podnikatelské výchovy do běžné výuky na školách. V České republice konstatuje tendenci k zavádění této výuky v rámci cílů širší strategie celoživotního učení anebo probíhající reformy národního kurikula. Rovněž zmiňuje rostoucí potřebu nových vyučujících podnikatelství v nadcházejících letech.

Klíčová slova: Podnikavost, vzdělávání, fiktivní firma, národní kurikulum, vyučující

Summary (resumé anglicky, u anglicky psaných článků česky)

The paper investigates the ideal way of linking entrepreneurship education to regular education in schools. In the Czech Republic, entrepreneurship education tends either to be an objective within a broader strategy for lifelong learning or to be part of a reform of the national curriculum. Certain need of many new teachers on entrepreneurship in the coming years is also mentioned.

Keywords: Entrepreneurship, Education, Junior Enterprise, National Curriculum, Teachers

Text článku, včetně tabulek a obrázků

Úvod

V současné hospodářské pedagogice nachází své místo tzv. výchova k podnikavosti. Jejím cílem, především v členských zemích EU, je pěstění schopností a kompetencí souvisejících s individuálním podnikáním občanů. Především jde o tvořivost, inovativní přístup či schopnost nést rizika a plánovat i řídit projekty. Na druhé straně svůj smysl spatřuje ve změně postojů k podnikání jako takovému se všemi sociálními, obchodními i politickými aspekty, zejména ve východoevropských reprivatizovaných ekonomikách. Úzce souvisí s kurikulární reformou a finanční gramotností. V podmínkách ČR navazuje na tradici výuky fiktivních firem. Úlohu akademických pracovišť spatřuje příspěvek v zaměření pedagogického výzkumu směrem k naplnění těchto cílů, návazně na stanovení náplně kurzů výchovy k podnikavosti. Uzavírá osobnostním profilem vhodného pedagoga k takové výuce.

Podnikavost jako pojem

Podnikavost znamená schopnost jedince převádět myšlenky do praxe, což předpokládá

tvořivost, inovativní přístup a schopnost nést rizika i plánovat a řídit projekty s cílem dosáhnout určitých cílů. (Katz, 2003) To je přínosné pro všechny v jejich každodenním životě doma i ve společnosti, zaměstnancům to pomáhá pochopit souvislosti jejich práce, umožňuje jim to chopit se příležitostí a je to základem pro podnikatele zabývající se sociálními nebo obchodními činnostmi.

Člověk a svět práce

Dané problematice se lze věnovat například v rámci vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. Obsah učiva je možné zařadit do výuky jako uplatnění tematických okruhů stávajících oborů (kterým může být zvýšena hodinová dotace využitím disponibilních hodin), využít projektového vyučování, organizovat besedy nebo exkurze atp. Hodinová dotace ve smyslu navýšení hodin vyčleněných pro tuto vzdělávací oblast není žádná.

Výchovu k podnikavosti je možné integrovat do několika vzdělávacích oborů (obsahově blízkými předměty jsou např. občanská výchova, rodinná výchova, praktické činnosti).

Celým tématem profesního a kariérového poradenství se prolínají průřezová témata, konkrétně Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Mediální výchova. Konkrétní realizace kariérového a profesního poradenství záleží přímo na řediteli školy. V rámci tematického plánu může ředitel využít nabídky mnoha externích organizací a poraden.

Klíčové kompetence a průřezová témata

V rámci této problematiky jsou u každého žáka rozvíjeny klíčové kompetence. V souvislosti s níže popsány aktivitami žák využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost, činí podložená rozhodnutí o dalším vzdělávání a profesním zaměření; orientuje se v základních aktivitách potřebných k uskutečnění podnikatelského záměru a k jeho realizaci, chápe podstatu, cíl, riziko podnikání, rozvíjí své podnikatelské myšlení (pracovní); kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí (k řešení problémů); využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi (komunikativní); vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty (sociální a personální); chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu (občanské).

Rozvíjení podnikavosti úzce souvisí se vzdělávacím obsahem několika vzdělávacích oblastí, s klíčovými kompetencemi i průřezovými tématy. Výchova k podnikavosti by měla žákům napomoci k seznámení se s trhem práce, s ekonomickou a hospodářskou sférou, takřka "na vlastní kůži" zažít existenci firmy od založení až po její likvidaci, účinně komunikovat a řešit problémy, smysluplně využívat ICT i cizí jazyky. Výchova budoucích podnikatelů by měla ve svých důsledcích přispět ke snižování

nezaměstnanosti a k růstu konkurenceschopnosti České republiky.

Školní kurikulum a výchova k podnikavosti

V České republice se doposud věnovala pozornost výchově k podnikavosti pouze na středních školách s ekonomickým zaměřením. Žáci těchto škol zakládali tzv. fiktivní firmy, které se od reálných lišily pouze tím, že v nich nedocházelo ke skutečnému pohybu zboží a peněz. Novou prioritou evropské společnosti zaměřené na zvyšování konkurenceschopnosti je uplatnění výchovy k podnikavosti ve všeobecném vzdělávání.

Výchově k podnikavosti je třeba věnovat maximální pozornost již od základní školy. Žáci získají představy o svém možném budoucím zaměření a zároveň se rozvíjejí jejich klíčové kompetence i další dovednosti. Výchova k podnikavosti má napomoci zejména:

- ke zvýšení samostatnosti v práci žáků;
- k rozvoji schopnosti komunikace, spolupráce a prezentace výsledků;
- k aplikaci teoretických vědomostí při řešení praktických úloh v jednotlivých odděleních firmy;
- k získání schopností orientovat se v hospodářské praxi a pohotově reagovat;
- k rozvoji jazykových znalostí (prostřednictvím komunikace se zahraničními fiktivními firmami);
- k získání pocitu zodpovědnosti za vlastní práci.

Výchovu k podnikavosti je možné do školního kurikula zařadit ve formě volitelného předmětu, ale také projektu. Na základní škole i na gymnáziu výchova k podnikavosti velmi úzce souvisí s rozvojem klíčových kompetencí. Žáci zakládají fiktivní firmy na základě vlastního zájmu (není vhodné, aby v jedné firmě působilo více skupin žáků). Aby žáci získali lepší představu o práci firmy, je dobré navázat kontakt se skutečnou firmou, jejíž činnost by mohli do určité míry kopírovat. Skutečná firma může rovněž zajistit sponzoring fiktivní firmy, tedy poskytnout finanční prostředky tam, kde vznikají fiktivní firmě skutečné náklady (poštovné, telefonní

poplatky, případný nájem za provozní prostory...). Fiktivní firma může na oplátku zajišťovat skutečné firmě reklamu.

Zahraniční zkušenost s výukou

Ve většině evropských zemí mají vzdělávací programy obsáhlé cíle a obsahují předměty, ve kterých by bylo možné podnikání vyučovat (například společenská a ekonomická studia,

zeměpis apod.). Realizace však často závisí na iniciativě škol a učitelů a na podpoře místních podnikatelských kruhů. V několika členských státech je praktická zkušenost s podnikáním

začleněna do zavedených předmětů. Programy mohou být speciálně zaměřeny na podnikání v praxi, například s využitím podniků řízených studenty. Specifická odborná příprava zaměřená na to, jak založit podnik, může být zvláště účinná v rámci středního odborného vzdělávání (úvodního odborného vzdělávání), jelikož studenti jsou již před vstupem do pracovního života a samostatně výdělečná činnost by pro ně mohla představovat výhodnou možnost. S výjimkou některých zemí (např. těch, ve kterých je dobře rozvinutý systém učňovského vzdělávání) však v mnoha případech opravdová orientace na podnikání schází, neboť se za hlavní cíl považuje odborná příprava kvalifikovaných pracovníků.

Lisabonská strategie

V únoru 2005 navrhla Komise obnovení lisabonské strategie se zaměřením úsilí Evropské unie na dva hlavní úkoly – zajistit vyšší a trvalý růst a větší počet lepších pracovních míst. Nové partnerství pro růst a zaměstnanost zdůrazňuje význam podpory podnikatelské kultury a prostředí, jež je příznivé pro malé a střední podniky.

Schopnost hospodářství úspěšně konkurovat a růst závisí na udržování rovnováhy podnikového fondu prostřednictvím podpory zakládání většího množství podniků a řízení jejich převodu. Přestože HDP ovlivňuje i mnoho dalších faktorů, z výzkumu vyplývá, že mezi podnikáním a hospodářským růstem je pozitivní korelace, a to zejména v zemích s vysokými příjmy. K udržitelnému růstu založenému na inovaci a vynikající kvalitě je zapotřebí rostoucího počtu nových podniků, u kterých je pravděpodobné, že nabídnou větší

počet lepších pracovních míst. Země vykazující větší nárůst podnikání často následně vykazují podstatnější snížení míry nezaměstnanosti. (Rozhodnutí 2000/819/ES)

Sociální systémy jsou navíc z důvodu ubývající pracovní síly pod zvyšujícím se tlakem. Jestliže si Evropa chce zdárně uchovat svůj sociální model, potřebuje vyšší hospodářský růst, více nových podniků, více podnikatelů, kteří budou ochotní pustit se do inovativního podnikání, a více rychle rostoucích malých a středních podniků.

Podnikání může rovněž povzbudit sociální soudržnost méně rozvinutých regionů a získání práce pro lidi, kteří jsou nezaměstnaní nebo znevýhodnění. Kromě toho může přispět k uvolnění ženského podnikatelského potenciálu, který je třeba teprve plně využít. Je nutné vytvořit příznivější společenské klima pro podnikání založené na integrovaném přístupu, jehož cílem by byla nejen změna smýšlení, ale i zlepšení schopností Evropanů a odstranění překážek, jež stojí v cestě zakládání nových podniků, převodům a růstu podniků.

Předchozí dokumenty Komise se věnovaly regulačním, daňovým a finančním překážkám. V únoru 2004 Komise přijala akční plán pro podnikání, který navrhoval horizontální opatření k vytvoření podpůrného rámce podnikatelské politiky. V listopadu byla zahájena integrovaná politika malých a středních podniků.

Přestože podnikání ovlivňují nejrůznější faktory, je třeba vzít v potaz i kulturní aspekty. Evropané se zdráhají chopit se příležitosti a pustit se do samostatně výdělečné činnosti či podnikání. Z výzkumu vyplývá, že podpora kultury (např. prostřednictvím vzdělávacích programů, propagačních kampaní atd.) vykazuje pozitivní souvislost s mírou podnikatelské činnosti v EU. Podpora podnikání mezi mladými lidmi je klíčovým prvkem Evropského paktu mládeže, který Evropská rada přijala v březnu 2005.

Možnosti pro výzkum na VŠ

V Evropě je jen malý počet kateder podnikání, přičemž je jich čtyřikrát méně než v USA. Výuka podnikání se navíc soustředí především na studenty, kteří studují ekonomické či obchodní předměty; dostupnost uvedené

výuky pro studenty jiných oborů je však omezená. Podnikání je stále především volitelným předmětem a často je nabízeno samostatně. Univerzity by měly začlenit podnikání do různých předmětů svých studijních programů, jelikož by to mohlo zvýšit hodnotu všech kurzů ukončených získáním akademického titulu. (Brockhaus, 2001) Za účelem vyřešení problému s nedostatkem specializovaných profesorů, by podnikání mělo být široce uznávané jako specializace doktorandských programů.

Kompetence pedagogů podnikavosti

Pedagogové musejí mít pro výuku podnikání ty správné schopnosti a zkušenosti. Nejlepší způsob jak toho dlouhodobě dosáhnout je zařadit výuku podnikání do povinných programů počáteční odborné přípravy učitelů. Tvůrčí myšlení a inovace by měly být hlavním pilířem této odborné přípravy: vzdělávací prostředí by mělo apelovat na žákovu touhu experimentovat. Učitelé odborného vzdělávání a přípravy by měli mít znalosti, povědomí a dovednosti týkající se podnikání.

Učitelé by také měli být schopni zapojit se do průběžného a neustálého profesního rozvoje v oboru, a tak zajišťovat, že získané schopnosti nezastarají. (Čáp, Mareš, 2001)

Tento profesní rozvoj by mohl probíhat na odborné škole v rámci zvyšování kvalifikace při zaměstnání nebo externě u poskytovatelů odborné přípravy s kvalifikací pro výuku podnikání. K odborné přípravě učitelů by měli přispívat i skuteční podnikatelé a obchodníci.

Kompetenční model školitele vyjadřuje obecný model pro „profese napomáhající péči o člověka“ (Spencer, 1993). Zahrnuje učitele všech stupňů vzdělávání, zdravotní sestry, lékaře, organizačně – účelové konzultanty, protialkoholické poradce. I když žádná z osobních kompetencí (sebeovládání, sebedůvěra, flexibilita, věrnost organizaci a další individuálně unikátní kompetence dospělého jedince jako přesné sebehodnocení a schopnost rozeznat vhodné zaměstnání) nebyla sama o sobě nejdůležitější, rejstřík osobních kompetencí zahrnuje asi čtvrtinu indikátorů chování žádoucího u profesionálů v oblasti péče o lidi. Oproti tomu v jiných generických modelech tento rejstřík

představuje maximálně osminu celkového rozsahu; patří tedy k jednotkám nejmenším, nikoli největším. Takovýto důraz lze docela dobře ospravedlnit tím, že tito lidé používají vlastní osobnost, individuální reakce, postoje a názory coby nezbytné prostředky vykonávání vlastní práce. Zajímavé bylo v tomto případě zahrnutí manažerských kompetencí, tedy rozvíjení jiných, týmová práce a řízení, neboť žádná z pracovních funkcí ve vzorku neobsahovala oficiální manažerské povinnosti (vyřazena byla např. studie o dozoru zdravotního personálu). Svým způsobem učitelé, ošetřovatelé a poradci skutečně manažersky „řídí“ své studenty či pacienty. V modelu pro lékaře nebyly žádné manažerské indikátory. Rejstřík výkonnosti a aktivity se u profesí péče o člověka vyskytuje méně často než u profesí ostatních. Převládá požadavek univerzitního vzdělání školitelů, přičemž se standardní úrovní obecných znalostí a standardní úrovní znalostí specifických rozumí shoda s tímto stupněm vzdělání. Nadstandard je požadován, pokud jde o didaktiku a PC/ICT dovednosti. V případě psychologie, obecného přehledu o pracovním trhu a sociální práce, postačuje standardní úroveň znalostí. Znalost cizího jazyka by měla dosáhnout stupně B1 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Didaktika a PC/ICT dovednosti patří mezi relativně nejdůležitější tvrdé dovednosti školitelů. Podle názorů expertů by měli školitelé znát metody, které se týkají interakce mezi žákem a školitelem, alternativní metody vyučování a přípravy lekcí. (Sitná, 2009)

Kromě uvedených alternativ trvali experti rovněž na znalosti online vzdělávacích metod, metod rovnocenné síťové komunikace nebo metod učení a práce, které jsou využívány v průmyslových odvětvích. Pokud se týká psychologie, byla zdůrazněna znalost problematiky motivace, psychologie osobnosti a psychohygieny. Požadavky na měkké dovednosti školitelů jsou relativně vysoké. Nadstandardní úroveň je požadována u všech měkkých dovedností v případě zkušených i průměrných školitelů. Experti byli vyzváni, aby měkké dovednosti seřadili podle toho, jaký mají pro výkon školitelů význam. Následujících deset je považováno za nejdůležitější (v sestupném pořadí):

- Komunikace,
- Rozvíjení druhých,
- Sebedůvěra,
- Orientace na zákazníka,
- Proaktivní přístup,
- Vedení a týmová koordinace,
- Vliv a účinek
- Odolnost vůči zátěži,
- Organizace a plánování práce,
- Tvořivost.

Závěr

Školy potřebují více podpory pro zavádění podnikání do programů vzdělávání a přípravy, například v těchto oblastech: organizace a rozvoj programů a výukových nástrojů,

zvyšování povědomí o podnikatelském vzdělávání ve vedení škol, poskytování poradenství školám a učitelům, zajišťování počáteční a průběžné odborné přípravy učitelů a usnadňování propojení a spolupráce mezi školami a místní komunitou. Pokud jde o výukové metody, zdá se, že projektově založený přístup je zdaleka nejúčinnější. Projekty poskytují příležitost zapojit do podnikatelského kontextu řadu různých předmětů. Podnikatelský přístup by proto měl postupovat celým vzděláváním. Stále více škol si začíná uvědomovat důležitost začlenění podnikatelského vzdělávání do osnov prostřednictvím práce na projektech. Iniciující a koordinující silou za těmito projekty by mohl být učitel odpovědný za podnikatelské vzdělávání ve škole, s podporou vedení školy. Projektově založená práce by se ve školách měla objevovat pravidelně.

Použité zdroje (citace podle normy ISO 690, příklad číslované a datované citace)

- ASZTALOS, O. Ekonomické vzdělávání v systému středního a vyššího školství v ČR. Praha: VŠE 1996. ISBN 80-7079-319-8.
- BELTRÁN, M.E., & URSA, Y. (2007). Benchmarking Analysis of Women Entrepreneurs and Workers in ICT Industry. Executive Summary. Brussels: WISE. 2008
- BROCKHAUS, R. et al (Eds). (2001). Entrepreneurship education: A global view. Aldershot, U.K.: Avebury. 2001
- ČÁP, J., MAREŠ, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- HALL, J. Beyond culture. Garden City, NY: Doubleday & Company. 1976
- MACKOVÁ, Kateřina. Výchova k podnikání a podpora ducha podnikavosti. Praha: NUOV. 2006
- PÁVIŠOVÁ, Zina. Žákovské fiktivní firmy v České republice. Praha: NUOV. 2006
- SITNÁ, D. Metody aktivního vyučování. Praha: Portál 2009. ISBN 978-80-7367-246-1.
- SPENCER, L. M. - SPENCER, S.M. Competence at Work: Models for Superior Performance. New York: John Wiley & Sons, 1993. ISBN 0-471-54809-X.
- ŠEDIVÁ, Věra. Evropský summit o výchově k podnikavosti. Praha: NUOV. 2006

Zdroje k bližším informacím

- Evropský program pro podnikavost, Evropská komise, KOM (2004) 70 v konečném znění. 2004
- 5 Moderní politika malých a středních podniků pro růst a zaměstnanost, KOM (2005)551 v konečném znění. 2005
- Návrh Komise na doporučení s názvem „Klíčové schopnosti pro celoživotní vzdělávání“ KOM(2005)548 v konečném znění. 2005
- Více výzkumu a inovací – investice ve prospěch růstu a zaměstnanosti: Společný přístup. KOM(2005) 488 v konečném znění. 2005
- Entrepreneurial learning & academic spin-offs, Skandinávské centrum inovací. Göteborg. 2005
- Evropská charta pro výzkumné pracovníky a Kodex chování pro přijímání výzkumných pracovníků C5(2005) 576 v konečném znění. 2005
- J. A. Katz, Survey of Endowed Positions in Entrepreneurship and Related Fields in the United States. 2003
- Mini-podniky ve středoškolském vzdělávání. Projekt Best procedure: Závěrečná zpráva skupiny odborníků. 2005

Rozhodnutí Rady 2000/819/ES ze dne 20. prosince 2000 o víceletém programu pro podnik a podnikavost, a zejména pro malé a střední podniky (MSP) (2000/819/ES). 2000

Kontaktní adresa autora (vč. e-mailu)

Katedra didaktiky ekonomických předmětů

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta financí a účetnictví

nám. W. Churchilla 4

130 67 Praha 3

e-mail: vaclav.hofman@gmail.com

Recenzovali (pokud má autor nezávislé recenzenty)

Doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc.